

Concepte manacorí dels corbs i genetes

Damià Duran Jaume

Agraïments: Sebastià Llinàs Barceló
Miquel Riera Sunyer
Guillem Grimalt Galmés

Dibuixos: Josep Moll i Francesc de B. Moll
(*Diccionari català-valencià-balear*
d'Antoni M. Alcover i Francesc de
B. Moll, ed. 1975)

En la font oral i pagesa tenim espargida la tradició, atestada cultura de testimoniatge viscut, experiència vital de camperols i camperoles, que lliga idees, fets i vivències al voltant del corb i la geneta. Però també els documents escrits que resten a l'Arxiu Municipal de Manacor, tots disponibles, ens parlen del tarannà dels caçadors de corbs i genetes.

El jovent d'ara no ha tengut l'oportunitat de conèixer, en la seva expressió més feridora i viva, la dura vida del pagès tradicional de la nostra contrada. Dic això perquè l'home del camp que es dedicà a la captura del corb i la geneta no és exactament ja el d'ara, tot i que participa de l'aspror i inclemència del terreny, dels temps, de les gelades i sequeres. En tot cas, tampoc ja no és ben bé el que em descrivia el 1989 l'amo en Toni "Gafes" (Antoni Nicolau Rosselló, 80 anys). Em deia que els homes tenien els dits tan gruixuts que es provaven a veure qui estava més temps a l'aire penjat tan sols amb les mans a les bigues passant d'una biga a l'altra. Recalc això perquè en aquell temps les tècniques agràries havien evolucionat poc i els braços, les mans i dits actuaven com si fossin tenalles. En realitat eren eines intel·ligents que feien de tot, que tocaven qualsevol cosa. Els dits i les mans coneixien perfectament la duresa de la terra ja fos a través de qualque unglada, cavant-la o llaurant-la. Explic aquest tarannà colrat pel sol i endurit pel fred, auster, de feina exercida amb esperit de sacrifici permanent, per tal de sincronitzar l'home del terme manacorí a l'època en què caçava corbs i genetes. Potser ara aquella conducta fos considerada despietada o bàrbara, per això és

que l'hem de situar en un ambient de lluita per tal de sobreviure. El camperol sentia el pes de la terra, seguia dia a dia l'estat de l'anyada amb un sentiment que era una mescla d'ansia i esperança. I és que la conreava amb instruments poc eficients i per tant la producció solia ésser poc retent. És obvi que veïes amb irritació haver de fer-ne part a espècies que ell no havia convidat a la seva taula.

Aquesta peripècia àcida, de vida trafegosa, suavitzada amb qualche alegria i ballada, la degueren viure personatges com en "Tià de sa Real" (Sebastià Gelabert Riera, 1715-1768) i l'amo en Toni "de son Garbeta" (Antoni Vicenç Santandreu Font, 1836-1907), pagesos que cultivaren la glosa i altres narracions. I més cap a nosaltres el prevere Joan Mascaró en deixa breu testimoniatge quan escriu:

«Aquests pobres conradors
amb la robeta suada,
plens de pols i d'arestada
què pena el cor mirantlos,
perqu'amb la suor honrada
de son front pugen s'anyada
per noltros manterninos».¹

En el *Diccionari català-valencià-balear*, obra cabdal del manacorí Antoni M. Alcover i del menorquí Francesc de B. Moll, com sabem, i que tant aprofundiren en la nissaga de les paraules i en cercaren la vitalitat a través de converses directes amb nombrosos representants dels oficis, tenim la descripció, refranys i creences del corb (*Corvus corax*) i de la geneta (*Genetta genetta*). I en retenim la idea de desconfiança i rebuig que la gent, en especial els pagesos, tenien del corb i la geneta. El diccionari ens recorda que «el corb és un animal malmirat de la gent, per la destroça que fa en els animals del camp i pel fet de menjar amb preferència cossos morts. Per això hi ha aquesta frase popular: "Corb, corb: lo dimoni se t'emport, a tu i a ta mare, i a mi Déu me'n gord".²

Tot i que ens interessa en aquesta comunicació aconseguir dades concretes relacionades amb la idea que tenien i tenen els manacorins del corb i la geneta, encara que sigui tan sols un esbós fet amb quatre pinzellades, no podem deixar de banda altres aportacions que sens dubte ens apropen més aquesta visió, ja que ben mirat el comportament de les espècies avantdites és semblant en tots

els indrets. De l'antiguitat sobre els motius generals de caça, se'n feia ressò el Gran i General Consell el 6 de novembre de 1497 tot insistint en el costum de «donar certa quantitat per centenar de pardals (gorrions) e certa quantitat de cascun corp e sinch sous per cascuna aguila [...]», segons reproduceix Vicenç Rosselló Verger.³

Per raons òbvies, el pensament que han bastit el manacorins entorn del corb i la geneta té traces i registres ben consolidats. Un retall de la tradició que per experiència pròpia han reviscut i recreat molts de ciutadans anònims, però també persones registrades en els documents de l'Arxiu Municipal amb nom i llinatges. Citaré uns caçadors i pagesos a tall d'exemple. De l'any 1545, Jaume Joan; de 1556, Antoni Llull; entre el 1563 i 1578, Jaume Piris en cinc ocasions; un rebut de 1589 cita Bartomeu Jordà; entre 1590 i 1601 hi figura Miquela Piris; Antoni Piris hi apareix tres vegades (1601, 1603 i 1607); Pere Cerdà correspon a l'any 1617 i Miquel Ginard al 1630. Aquests manacorins i molts d'altres anaren a l'Ajuntament (aleshores anomenat Universitat) a cobrar diferents partides de corbs caçats, diners que els entregaven els clavaris o administradors de la bossa comuna del poble, els quals, entre d'altres, foren Antoni Billoch, Salvador Servera, Bartomeu Fullana, Joan Binimelis, Pere Rodríguez...

Pels documents consultats, una trentena entre 1545 i 1819, el mètode de liquidació per part dels jurats consistia en un protocol molt senzill. El pagès o caçador que capturava corbs, genetes, voltors, sól-leres o gorrions no entregava l'animal complet al funcionari públic, sinó tan sols els dos peus de l'animal, si eren ocells, i la cua, si eren mamífers (genetes, marts o mostels). Això permetia al caçador desfer-se del cos del dit animal i conservar durant algun temps, si així ho desitjava, les extremitats mencionades, menys propenses a corrompre's. El clavari, per tal d'evitar duplicitats indègudes, retenia els peus de corb o les cues de geneta i procedia a cremar-los.

La lectura dels documents permeten obtenir els preus de cadascuna de les espècies. El 1545, dos peus de corb eren subvencionats amb 8 diners; el 1630 la retribució era de 12 diners, preu que es mantenia fix el 1667. Més endavant, en concret el 1818 i 1819, el clavari pagava a raó de 24 diners, o sigui: 2 sous, el doble que 1667. Per una cua de geneta es pagava sis vegades més que per dos peus de corb: 12 sous (144 diners) el 1818 i 1819. Diguem, com a punt de referència, que al segle XVII un quilo de carn d'anyell valia entorn de 4 sous 2 diners i que una dotzena d'ous valia 1 sou i mig; que el 1835, un jornal de picapedrer es pagava a cinc sous, i si l'obrer feia feina en alguna fàbrica d'aiguardent cobrava cinc sous; mentre que una lliura de sucre (1.200g) valia 3 sous.

Com és de coneixement general, l'Administració local cursava els seus escrits i documents en la llengua pròpia, cosa que durà fins que Felip V promulgà el Decret de Nova Planta (conjunt de disposicions dictades entre 1707 i 1716). Abans d'aquesta

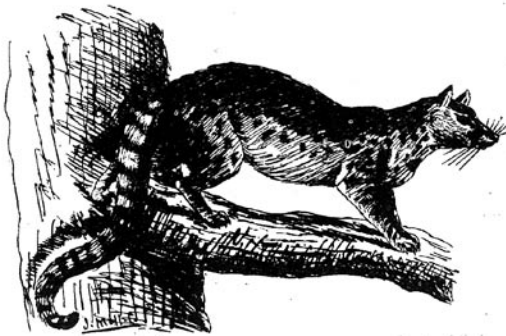
imposició, els ocells de l'espècie *Passer* eren anomenats “pardals”. Aquesta paraula, segons Alcover-Moll, adoptà el nom de “gorrió”, un mot manllevat al castellà “gorrión”, perquè “pardal” a Mallorca i a Eivissa havia pres una significació obscena. I vet ací que un document de 15 de juliol de 1777 de l'Arxiu Municipal de Manacor esmenta «[...] Y dirà son por haber pagado 1.156 pies de gorriones, seis pares de pies de buitres y 20 de cuervo».⁴

La idea general que justifica la caça del corb, de la geneta, del gorrió, la sól-lera, el voltor, el mart i el mostel consisteix a considerar-los com a animals nocius. Un document de primer de novembre de 1779 puntualitza que «Se manda a Mateo Alemany, clavario, pague a si mismo doce libras, onze sueldos y ocho dineros, y son por el importe de 1.170 querns de gorriones y “sól-leres”, 26 pares de cuervos, y 42 de buitres, todas aves nocivas a la sementera». Entenem que el rebut en qüestió especifica “pague a si mismo” perquè engloba les bestretes, en petites quantitats, que el tal Mateu Alemany havia fet a diferents particulars. Un altre rebut, aquest datat el 28 de desembre de 1809 i que inclou la caça de voltors, corbs, gorrions i sól-leres, concreta que uns «son animales perjudiciales a los granos y los otros a los cabritos y corderos».

Una condició que exigia l'Ajuntament de Manacor era que aquests animals “danyosos” o “perjudicials” havien de ser caçats dins el propi terme municipal, el qual, fins el 1892, va incloure el de Sant Llorenç des Cardassar. Un document de 23 d'abril de 1601 esmenta que «Catalina Llull, viuda, confessa haver rebut 6 sous 4 diners i són per peus de pardals que ha agafats al terme segons consta per pòlissa».⁵ L'escrivà de la corporació municipal manifesta que el 14 de gener de 1603 «Joan Florit, del terme de Sineu, ha rebut una lliura 14 sous dos diners per quatre-cents deu parells de pardals, (segons) ens ha costat haver presos en el nostro terme».⁶

Convé avançar, per tal d'evitar malentesos, que la mentalitat pagesa tradicional a

la qual ens referim està esvanint-se i entra en acció la idea de protegir els corbs o, com a mínim, deixar-los fer, cosa que en alguns indrets de Catalunya encara provoca conflictes. No fa gaire el programa En directe de TV3 ens passava imatges i entrevistes de pastors de la regió d'Osona (Collsacabra) que exigien compensacions econòmiques o bé estaven disposats a comprar

gàbies per caçar-los. «Una plaga de corbs ataquen els xais o bens recent nascuts per tal de menjar-se'n les vísceres.»

El pagès tradicional elimina el corb i la geneta pel fet de ser animals nocius a la seva ramaderia i animals domèstics, no pel plaer de caçar-los. Tampoc no en consumeix, com és obvi, la seva carn. L'amo en Miquel de Son Brau i en Tià “Garriguer” de Son Macià em contaren i m'asseguraren que «la carn de corb no hi ha ningú, ni tan sols cap animal, que la se mengi. És repugnant».⁷

Pel que fa a la manera d'estar escrits els documents de l'Arxiu Municipal de Manacor, resulta difícil, per no dir impossible, la confecció d'estadístiques, ja que molts rebuts engloben diferents espècies sense aclarir les unitats de cadascuna que en formen part. Això no impedeix, emperò, que seleccionem els pagaments de major quantia. Un rebut de 26 de gener de 1545 ascendeix tan sols a 2 sous per tres parells de peus de corb; un altre de 1569 suma 4 lliures, 11 sous 6 diners⁸. L'any 1578, concretament l'1 de juny, l'import més elevat és de 7 lliures, 116 sous, 8 diners.

Així com passam del segle XVI al XVII podem observar que els pagaments augmenten notablement. Valgui com a orientació, el rebut de primer de gener de 1607: 17 lliures, 15 sous, 10 diners. El segle XVIII mostra la tendència a l'alça, com és ara: 26 lliures, 7 sous 10 diners el 15 de setembre de 1782; 40 lliures 1 sou el 9 de setembre de 1783, entre altres pagaments menors. Del segle XIX hem consultat dos documents en els quals entren gorrions, sól-leres, voltors, corbs, genetes, marts i mostels. El primer suma 137 lliures, 6 sous i és del 30 de desembre de 1818; i és de 157 lliures, 17 sous 4 diners el de 30 de desembre de 1819.

Quan els rebuts especifiquen els parells de peus de corb, constatem que les entregues fetes als clavaris són ben irregulars. Destacaré les més importants: 64 parells el 1569; 20 el 1590; 20 el 1777; 28 el 1778; 26 el 1779; 59 el 1793; 30 el 1809; 70 el 1815; 25 el 1818; i 36 el 1819. Pel que fa a les genetes, el 1818 se'n declararen 150 i el 1819 en foren 136 exemplars.

Els documents de pagament són lacònics, molt concisos, i per tant es limiten a registrar i a pagar. La cultura sobre els hàbits alimentaris, el dany als pagesos, els enginyers per capturar tant el corb com les genetes són més bé tradició oral. Tot i això, durant el segle XX s'han publicat obres científiques i de divulgació que endemés de recollir la tradició examinen les particularitats anatòmiques de cada espècie.

La tradició, com a saviesa del passat, ha resumit amb locucions i refranys allò que ha pensat el poble rural del corb i la geneta, sapiència popular que constatem en el diccionari d'Alcover-Moll: “Negre com un corb” o “més negre que un corb”. I també “criau corbs i us trauran els ulls”, un refrany que endemés de Mallorca és també conegut a València i Catalunya. O aquella altra frase “Corbs amb corbs no es piquen”,

és a dir, els dolents no solen fer mal als altres dolents, sinó que tots ells en fan a la gent bona. Respecte de la geneta, els entrevistats Riera i Llinàs manifestaren que l'animal «se sol col·locar damunt una paret o una penya. Des d'allà vigila i veu enfora». És un animal molt viu i de presència esquiva. Per això li escau la dita popular: “Més viu que una geneta”. I posat que fa una olor molt forta, olor a mesc, també solen dir: “Put com una geneta”.

Riera i Llinàs em comentaren que la geneta atacava els galliners i colomers. «Ho desgracia tot. Mata i no menja». I és que xucla la sang a les seves víctimes. Menja també petits mamífers com són les cries de conill i de llebre, també s'alimenta d'ocells. «A vegades –em deien l'amo en Miquel de son Brau i en Tià Garriguers– engoleix brins de sembrat, com ho fan els cans i els moixos. Li serveixen de purgant; així elimina els cucs dels seus budells».

- Quina era la forma de caçar-la?

«Amb la genetera i amb el *bravó*. La genetera és un caixó amb un forat (que té una palanqueta amb l'esquer). Prefereixen les figues seques, però cas de no tenir-ne, un tros de colomí o un poc de peix dona també bons resultats.»

Els macianers anomenen *bravó* (braó) al cep de caça, consistent en un parany de ferro o de filferro, articulats per dues peces semicirculars que en desparar-se per l'acció d'una molla atrapen la geneta, la qual és de costums bastant permanents, com és el de dipositar els excrements gairebé sempre al mateix lloc.

La geneta sol viure, en general, dins les garrigues i boscos. Fa vida nocturna. Practica la lloriguera dins forats de soques velles, en nius abandonats i entre roques. És molt carnissera. La cova, molt llarga, li serveix per assegurar-se un bon salt. Destacable de la geneta és també la seva comunicació química a través de l'orina i les dejeccions. Quan no troba altra cosa menja, igualment, ratolins de bosc, rèptils, insectes i fruits silvestres. «Ca seva –per Son Macià– és a les muntanyes en aquests moments, però baixa a cercar menjar a les terres baixes», em comentaren Riera i Llinàs. Altre temps les caçaven també per encàrrec. L'exemplar caçat i dissecat servia com a trofeu i s'exhibia en lloc vistós dins algunes cases particulars o de possessió.

La geneta mai no fou un animal clarament perceptible, no tan sols perquè per si mateixa és àgil, desconfiada i fugissera, sinó perquè fa vida nocturna. Tot i això, en l'actualitat encara resulta més difícil destriar-ne algun exemplar, ja que segons els entrevistats macianers «s'han reduït molt. Pensam si és degut a l'augment del mart». Certament, potser sigui aquesta la causa de la seva absència, puix l'animal, pel color pallós del pèl, entreteixit de clapes obscures a l'esquena i la seva cua ben llarga, és bastant vistós. «Una cova amb nou anells negres», insisteixen Riera i Llinàs.

L'arxiduc Lluís Salvador, a *De la caza, pesca y navegación*, comenta que la

geneta, endemés del mostel i dels gats salvatges, es caça amb lloses i ceps (geneteres). Les persones entrevistades ignoren si a Manacor s'utilitzaren lloses (*lloves*) de pedra, però conclouen que és probable, tota vegada que la llosa és més primitiva. Recordem que la investigació de l'arxiduc es practicà entre 1869 i 1891.⁹

En un altre passatge de l'obra citada (pàgina 24), l'arxiduc Lluís Salvador explica que una de les tècniques per caçar el corb, posat que s'alimenta de carronya, consisteix a escorxar un animal, deixar-lo enmig del camp i a unes vint passes lluny preparar una barraca de llenya i branques amb algun forat perquè el caçador encanoni la presa. En altres ocasions, agafen l'animal amb un ham o ganxo amagat dins la carronya. És també conegut l'enginy consistent a deixar mig enterrada una gerra dins la qual posen un tros de carn o unes quantes figues seques. A la boca de la gerra se posa un llaç. Quan el corb fica el cap dins l'atuell el caçador estira el llaç i el carronyaire queda agafat pel coll. També se sol utilitzar una olla o caduf amb carn al seu interior, però amb les voreres molt untades de greix. L'animal, intentant treure la carn, s'empastifa els ulls i el cap de greix i així és més fàcil d'agafar. Igualment se fan captures amb visc, esmenta l'arxiduc. Val a dir que aquestes pràctiques, com hem dit, ja no són usuals a Manacor, o com a mínim a la zona de Son Macià, però Riera i Llinàs les consideren ben possibles temps enrere. En canvi, la tècnica que ells han conegut és la caça amb escopeta.

- Com es practica la caça amb escopeta?

«El caçador situa un anyell mort en un lloc sense obstacles. Prèviament ha fet una barraca. S'hi amaga dedins i vigila. El corb s'enllepoleix. Quan el té enllepolit, el caçador a l'auba se'n va cap a la barraca. S'hi torna a amagar, s'hi acomoda. Disposa d'un bastó per posar el canó de l'escopeta i evitar que es mogui. Millor si no hi ha arbres a prop, perquè mentre un corb menja l'altre vigila. Si són dos caçadors no fa res si els corbs els veuen, perquè basta que se n'enretiri un, que se'n vagi cap a les cases, mentre l'altre queda. Els corbs creuen que se n'han anat tots dos. Just compten “gent que ha venguda, gent que se n'ha anada.”»

- On fan el seu niu, on tenen l'agre?

«A la muntanya, penyals de Llodrà, el picot de sa Mola des Fangar i a la penya des Corb. Pugen una pollada de tres a quatre exemplars. Viuen i dormen tot l'any en aquests llocs. Solen jeure dins els penyals però també damunt pins, on fan algun niu. Han minvat devers un 80%. Alguns caçadors sabien l'agre però no tenien on amagar-se. Així que de dia però ja horabaixa se'n duïen l'escopeta, la fermaven un tros lluny, ben subjecta, que no es moguéss gens. La deixaven encanonada al jaç amb una cordellina o fil que penjava. De nit el caçador estirava el gallet i l'escopeta es disparava.»

L'amo en Miquel "de Son Brau", més major que en Tià "Garriguer", n'ha vist d'esbarts molts grossos, quan era jove. I els espantaven amb escopetades. En canvi en Tià "Garriguer" informa que les colles eren d'uns quatre o cinc, els pares i dos o tres joves de la mateixa niera.

- Quin mal fan? Com ataquen?

«Ataquen els favars, els melonars, els xítxeros. Les faves no han de ser gaire granades i seques. Per menjar-s'ho han de poder rovegar una mica el bessó. Però allò que més els agrada és la carn i els ous. Ataquen les lloques quan tenen pollets, també les llorigueres de conill i ous de gallina. Els se'n duen un a un cap a la muntanya. Fan tants de viatges com ous hi ha dins el nieró. A un cabrit, un corb li pega per darrere i l'altre li pica la llengua quan bela. Tot d'una que l'han retut ataquen els ulls. Si cau una ovella d'esquena i no té eima per aixecar-se sobretot quan el seu ventre d'embarassada és gros, el corb vigila aquesta situació i estant viva i indefensa ja l'ataca. Però si l'ovella està sana i dreta, es fa enrere i fa potades. S'hi enfronta.»

Vet ací la paraula, la tradició d'una lluita, el pes d'aquestes espècies dins l'ecosistema pagès de la nostra contrada. És la idea de qui viu amenaçat per comensals que no desitja, l'enginy que activa, la intimitat que s'expressa i la memòria que reviu en la paraula oral i l'escripta.

BIBLIOGRAFIA

Documents de l'Arxiu Municipal de Manacor (AMM) consultats i no especificats abans.

AMM. *Llibre del Clavariat. Any 1544 i seg.*

AMM. *Llibre del Clavariat. Any 1556.*

AMM. *Llibre del Clavariat. Any 1562.*

AMM. *Llibre del Clavariat. Any 1568.*

AMM. *Llibre del Clavariat. Any 1577.*

AMM. *Llibre del Clavariat. Any 1589.*

AMM. *Llibre de Sentències i Resolucions. Anys 1607-17, foli 31*

AMM. *Llibre del Clavariat. Any 1617 i seg.*

AMM. *Llibre de Pòlisses. Anys 1630-31*

AMM. *Llibre de Pòlisses. Anys 1636 i seg.*

AMM. *Llibre de Pòlisses. Any 1777*

AMM. *Llibre de Pòlisses. Any 1779*

AMM. *Llibre de Pòlisses. Any 1782*

AMM. *Llibre de Pòlisses. Any 1793*

MAYOL SERRA, Joan. *Els aucells de les Balears*. Palma de Mallorca: Editorial Moll, 1978. Dibuixos de n'Aina Bonner.

Història natural dels Països Catalans. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, 1986. [Vol. 12. "Ocells", de Xavier Ferrer, Albert Martínez, Jordi Muntaner i altres. Pàg. 335-336]

Op cit. vol.13. "Amfibis, rèptils i mamífers". Joaquim Gonsálbez, Àlex Aguilar, Josep Antoni Alcover i altres. 1987. Pàg. 389-391, 457 i 459.

Gran Enciclopèdia Catalana. Barcelona: Edit. Enciclopèdia Catalana, SA, 1975. Vol. 5 i 8.

NOTES

¹ Mascaró, Joan. *Poesies mallorquines*. Manacor: reedició del Patronat de Sant Antoni, 1990 (Pàg. 58).

² Alcover, Antoni M; Moll, Francesc de B. *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca, 1976. (Vol. III, pàg. 516)

³ Rosselló Verger, Vicenç M. *Mallorca, el Sur i el Sureste*. Palma de Mallorca: Gràfiques Miramar, 1964. (Pàg. 122)

⁴ Arxiu Municipal de Manacor. *Llibre de Pòlisses. 1776-78*. (Foli 180)

⁵ Arxiu Municipal de Manacor. *Llibre de Clavariat*. 1600 i segs.

⁶ Arxiu Municipal de Manacor. *Llibre de Clavariat*. 1602 i segs.

⁷ Riera Sunyer, Miquel (àlies "l'amo en Miquel de Son Brau"). *Informació oral*. Son Macià (Manacor), 29/04/2003 (82 anys). Llinàs Barceló, Sebastià (àlies "Tià Garriguer"). *Informació oral*. Son Macià (Manacor), 29/04/2003 (67 anys).

⁸ Recordem que una lliura eren 20 sous i que el sou tenia 12 diners.

⁹ D'Habsburg-Lorena, Lluís Salvador. *De la caza, pesca y navegación*. Palma de Mallorca: Impremta Mossèn Alcover, 1962. Pàg. 29-30. Traducció feta per Josep Sureda Blanes de *Die Balearen in Wort und Bild geschildert* [part del vol. III, 2a meitat].